

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวทางหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับประเทศ ก็คือ การพัฒนาประเทศสู่ความเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาคโดยอาศัยศักยภาพด้านการผลิตการเกษตรที่ยังคงเป็นแหล่งผลิตอาหารที่มีคุณภาพที่สำคัญของโลก ตลอดจนศักยภาพด้านธุรกิจบริการที่มีโอกาสพัฒนาขึ้นเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยพัฒนานั้นอาศัยทุนทางเศรษฐกิจที่ได้พัฒนาขึ้นแล้วทั้งในเรื่องโครงข่ายโครงสร้างพื้นฐานและการสื่อสารคมนาคมที่กระจายอย่างทั่วถึงในพื้นที่ฐานเศรษฐกิจของประเทศ กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากมีความพร้อมทั้งทางด้านสาธารณูปโภคและการคมนาคมขนส่งมากที่สุด

การเติบโตของกรุงเทพมหานครทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ผลกระทบที่ตามมาก็คือ ปัญหาความแออัดของที่อยู่อาศัย ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน เป็นต้น ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการตั้งถิ่นฐานจึงเริ่มขยายออกไปยังพื้นที่โดยรอบเมืองหลวงซึ่งการขยายตัวนี้ครอบคลุมพื้นที่เป็นระยะทางประมาณ 30-70 กิโลเมตรจากศูนย์กลางของกรุงเทพมหานคร การเกิดบริเวณที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเมืองใหญ่และพื้นที่โดยรอบเมืองนั้นเรียกว่าเป็นภาคมหานครที่ขยายออกไป (Extended Metropolitan Region หรือ Mega-urban Region) McGee เสนอแนะว่าประเทศไทยมีภาคมหานครที่ขยายออกไปในรูปแบบที่สอง คือ พื้นที่บางแห่งซึ่งในระยะเวลาที่แตกต่างกันมีการเพิ่มขึ้นของผลิตภาพในภาคเกษตรและอุตสาหกรรม และการโยกย้ายจากกิจกรรมในภาคเกษตรไปเป็นกิจกรรมนอกภาคเกษตร โดยกิจกรรมเหล่านั้นมารวมกันอยู่ที่เมืองศูนย์กลางและพื้นที่ใกล้เคียง การเปลี่ยนแปลงนี้สัมพันธ์กับรายได้ของครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งโครงข่ายคมนาคมที่ปรับปรุงแล้วและโครงสร้างพื้นฐานที่ดีขึ้น เป็นพื้นที่ซึ่งมีการเติบโตทางเศรษฐกิจเร็วมากเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ (McGee 1991 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล 2541: 61) หรือในกรณีนี้เมืองใหญ่ก็คือ กรุงเทพมหานคร และพื้นที่โดยรอบเมืองก็คือจังหวัดต่างๆในบริเวณลุ่มและจังหวัดที่อยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร

จังหวัดปทุมธานีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณลุ่มถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครเนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ต่อเนื่องทางตอนเหนือ การเดินทางไปมาระหว่างพื้นที่ก็ใช้เวลาไม่เกิน 3-4 ชั่วโมง โดยเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกันด้วยทางหลวงแผ่นดิน

หมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) จากบทบาทของจังหวัดที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของเมืองประกอบกับเป้าหมายของกลุ่มจังหวัดที่ต้องการส่งเสริมให้จังหวัดปทุมธานีเป็นศูนย์เชื่อมโยงการคมนาคมเพื่อกระจายสินค้าและบริการ ภาครัฐจึงต้องจัดบริการโครงสร้างขั้นพื้นฐานต่างๆ อย่างเหมาะสมและเพียงพอเพื่อรองรับชุมชนเมืองที่เกิดขึ้นและเป้าหมายการพัฒนาดังกล่าวด้วย สิ่งก็ตามมาก็คือกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นตติยภูมิหรือธุรกิจการค้าและการบริการในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรในพื้นที่ต่างๆ อย่างทั่วถึง เนื่องจากประชากรไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในชนบทหรือเมืองต่างก็มีความจำเป็นต้องใช้สินค้า และเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เพื่อดำรงชีพ แต่เมื่อไม่สามารถผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่ออุปโภคและบริโภคเองได้ทั้งหมด จึงเกิดการแลกเปลี่ยนโดยมีร้านค้าและสถานบริการต่างๆ เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการตามความต้องการของผู้บริโภค ผู้ประกอบการร้านค้าและสถานประกอบการเหล่านั้นทำหน้าที่กระจายสินค้าไปยังผู้บริโภคที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยรับซื้อสินค้าทั้งที่เป็นสินค้าเกษตรและสินค้าอุตสาหกรรมจากผู้ผลิตโดยตรง หรือซื้อสินค้าจากตลาด หรือพ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่ง เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้บริโภคที่มีความต้องการแตกต่างกันด้วยคริสทอลเลอร์ ได้อธิบายบทบาทหน้าที่ของชุมชนศูนย์กลางว่ามีบทบาทในการให้บริการแก่พื้นที่โดยรอบ สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ชนบทกับเมือง หากมองชุมชนศูนย์กลางในระดับเมือง เมืองก็มีหน้าที่กระจายสินค้าและบริการให้กับพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบเมืองนั้น ขณะเดียวกันหากมองชุมชนศูนย์กลางในระดับหมู่บ้าน ร้านค้าในหมู่บ้านก็มีบทบาทในการกระจายสินค้าและบริการให้กับครัวเรือนในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน

การศึกษาสถานการณ์การดำเนินธุรกิจของร้านค้าในชนบท ในเรื่องรูปแบบของร้านค้า ประเภทและความหลากหลายของสินค้า รวมทั้งการได้มาซึ่งสินค้าเพื่อนำมาจำหน่ายในพื้นที่ จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองของกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการค้าในจังหวัดปทุมธานี ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ให้บริการทางการค้าและระดับความเชื่อมโยงของกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทแต่ละบริเวณของจังหวัดปทุมธานี ร้านค้าที่พบเห็นในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่เป็นร้านค้าแบบดั้งเดิม (Tradition Trade) หรือร้านโชห่วย ซึ่งร้านค้าในแต่ละพื้นที่อาจมีระดับความเชื่อมโยงกันภายในพื้นที่เดียวกันหรือเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอกก็ได้

1.2 คำถามงานวิจัย

ความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองที่เกิดจากร้านค้าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนชนบท ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท และชุมชนเมืองของจังหวัดปทุมธานีเป็นอย่างไร และมีความแตกต่างกันหรือไม่

1.3 วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาการดำเนินธุรกิจของร้านค้าในพื้นที่ชนบทของจังหวัดปทุมธานีในเรื่องรูปแบบของร้านค้า รวมทั้งประเภทและการได้มาซึ่งสินค้าที่นำมาจำหน่าย
- 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนบทกับเมืองที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจการค้าในพื้นที่ชนบทของปทุมธานี

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

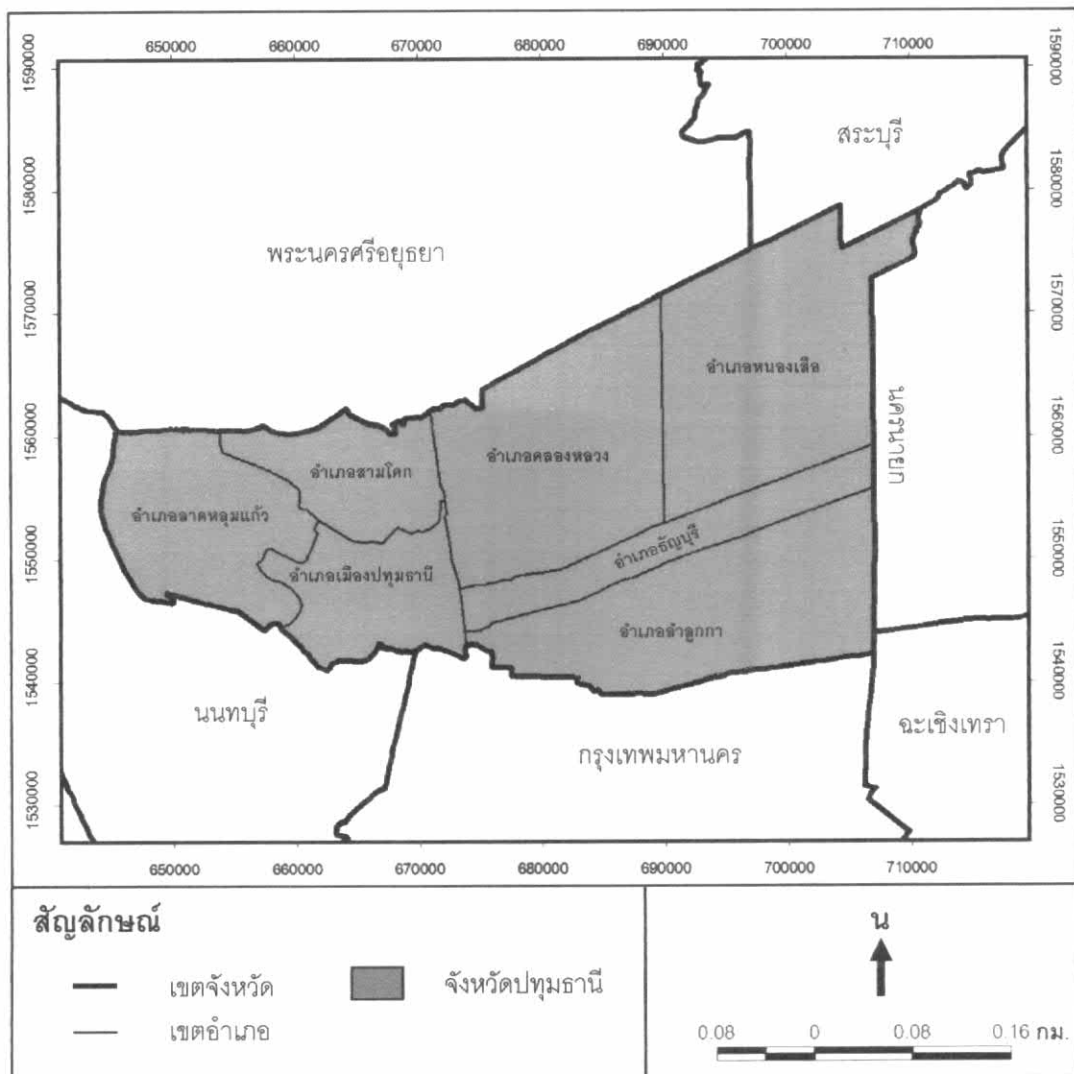
1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาพื้นที่จังหวัดปทุมธานี โดยพิจารณาแนวความคิดเกี่ยวกับชนบทและเมือง และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อเลือกพื้นที่ตัวอย่างจากลักษณะพื้นที่ชนบท กึ่งเมืองกึ่งชนบท และเมืองของจังหวัดปทุมธานี แล้วจึงทำการศึกษา เก็บข้อมูลของร้านค้า และวิเคราะห์ผลของความเชื่อมโยงต่อไป

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ศึกษาลักษณะทั่วไปของร้านค้าในพื้นที่ศึกษาเพื่อหาความแตกต่างในทุกแง่มุม โดยพิจารณารูปแบบของร้านค้า ประเภทของสินค้า วิธีการดำเนินธุรกิจ บทบาทของร้านค้า รวมทั้งการได้มาซึ่งสินค้าที่นำมาจำหน่ายและพัฒนาการของร้านค้า
- 2) ศึกษาความเชื่อมโยงของร้านค้าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้การศึกษาจะหาความสัมพันธ์ทางพื้นที่ของระยะทางซึ่งผู้ค้าที่มีกิจการอยู่ในพื้นที่ศึกษาใช้ในการเดินทางเพื่อไปซื้อสินค้ามาขาย รวมถึงความถี่ในการซื้อสินค้า เพื่ออธิบายลักษณะความเชื่อมโยงด้านการค้าระหว่างพื้นที่ชนบทและเมือง

แผนที่ 1.1 จังหวัดปทุมธานีและจังหวัดโดยรอบ

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 การค้า

หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายสินค้า ประกอบด้วยการค้า 2 ประเภท

- การค้าปลีก คือ การขายสินค้าให้กับผู้บริโภคคนสุดท้าย โดยซื้อสินค้านั้นไปเพื่อบริโภคของตนเองและครอบครัว ผู้ค้าปลีกจะซื้อสินค้าจากใครก็ได้แต่ต้องขายสินค้าให้กับผู้บริโภคคนสุดท้าย(End Consumer) เท่านั้น นอกจากนี้ผู้ค้าปลีกยังช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องที่ตั้งเพื่อการซื้อสินค้าให้กับผู้บริโภค

- การค้าส่ง คือ การขายสินค้าให้แก่ผู้ค้าปลีก ผู้ใช้ในงานอุตสาหกรรม งานพาณิชย์กรรม งานสถาบัน หรือผู้ใช้งานวิชาชีพ ผู้ขายส่งรายอื่นหรือบุคคล/บริษัทที่ทำหน้าที่ตัวแทนหรือนายหน้าซื้อขายสินค้า

1.5.2 พื้นที่เมือง

หมายถึง พื้นที่ที่มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมที่ไม่ใช่เกษตรกรรมมากกว่าเกษตรกรรม ภายในพื้นที่ซึ่งหนาแน่นด้วยอาคารและสถานที่สำหรับกิจกรรมด้านพาณิชยกรรมและบริการเป็นส่วนใหญ่ (Built-up areas) ซึ่งการขยายตัวของพื้นที่ดังกล่าวอาจเกินขอบเขตของพื้นที่เทศบาลก็ได้

1.5.3 พื้นที่ชนบท

หมายถึง พื้นที่ที่อยู่นอกเขตพื้นที่เมือง หรือเทศบาล หรือพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของอาคารหรือสถานที่สำหรับกิจกรรมพาณิชยกรรมและบริการ (Built-up areas) พื้นที่ดังกล่าวจะมีสัดส่วนการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อกิจกรรมทางการเกษตร

1.5.4 พื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท

หมายถึง พื้นที่ที่เป็นชนบทผสมกับความเป็นเมือง อยู่บริเวณชนบทที่ติดกับเมือง อาจมีลักษณะบางประการที่แสดงถึงการขยายตัวของเมืองเข้าไปในพื้นที่ชนบท เช่น หมู่บ้านจัดสรรที่มีการก่อสร้างแบบทันสมัย และร้านค้าขนาดใหญ่ที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เป็นต้น

1.5.5 ความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมือง

หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ชนบทและเมืองที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งการแลกเปลี่ยนระหว่างเมืองและชนบทดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละพื้นที่เอง

1.5.6 ร้านขายของชำ

คือ สถานประกอบการซึ่งดำเนินกิจการหลักเกี่ยวกับการขายปลีกเครื่องอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และอาหารทุกชนิด เช่น ผลิตภัณฑ์นมเนย ข้าว แป้ง อาหารกระป๋อง น้ำตาล เครื่องเทศ ผลไม้และผักทั้งชนิดสดและแห้ง เครื่องดื่ม และยาสูบ อาจขายปลีกผลิตภัณฑ์ชนิดที่ใช้สำหรับทำความสะอาดเครื่องสุขภัณฑ์ เครื่องใช้ประจำโต๊ะอาหาร เครื่องใช้เกี่ยวกับการครัวและในบางครั้งอาจขายสิ่งทอสิ่งถักและเครื่องแต่งกายด้วย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ผลการศึกษาทำให้เข้าใจรูปแบบและความเชื่อมโยงของการค้า ทำให้สามารถวางแผนการกระจายและเชื่อมโยงธุรกิจการค้าในพื้นที่ศึกษาและบริเวณใกล้เคียงได้อย่างเหมาะสม

1.6.2 ผลการศึกษสามารถเป็นแนวทางในการส่งเสริมการค้าการลงทุนประเภทต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับพื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในด้านธุรกิจ